

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ НАФТИ І ГАЗУ ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ БІРЖОВИХ ТОРГІВ

© Безсмертна О.М., 2007

Розглянуто існуючі підходи щодо формування цін на вуглеводневу сировину в контексті державної політики їх регулювання. Запропоновано вдосконалювати процедуру проведення біржових торгів як дієвого механізму, що дає змогу на ринкових засадах встановити ціну на відповідні види вуглеводневих ресурсів, поєднуючи попит та пропозицію. Запропоновано реалізовувати на біржі також і природний газ власного видобутку (отриманий понад встановлену норму), що в існуючих умовах уможливить покращити фінансові результати діяльності нафтогазових підприємств.

Existing approaches for the energy resources pricing are considered from the scope of the state regulation. It is suggested to perfect procedure of conducting of exchange auctions as an effective mechanism, which allows on market principles to set a price on the proper types of hydrocarbon resources, combining demand and supply. Also it follows to realize on an exchange the natural gas of own booty (got over the set norm), that in existent terms will allow to improve the financial results of activity of oil and gas enterprises.

Постановка проблеми. Стрімке зростання цін на нафту на світовому ринку призводить до необхідності визначення причин та факторів, що його спричинили. Проблеми ціноутворення на вуглеводні останнім часом є доволі актуальними як на вітчизняному ринку, так і на іноземному. Це визначається особливою роллю, яку нафта відіграє у світі, та дефіцитністю вуглеводневих ресурсів, їх вичерпністю. Постійні коливання цін на світових ринках нафти ускладнюють можливість їх прогнозування з метою резервування в бюджеті чи інших державних фондах коштів для стабілізації цін. Усе це робить проблему дослідження ринкових механізмів ціноутворення на нафту дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ціноутворення завжди цікавили таких зарубіжних вчених, як Кауфман, Гейтлі, Марн, Рёгнер, Завада, серед російських вчених – В. Єсипова, В. Тарасевича, які досліджували методи ціноутворення на засадах витратного методу та його пристосування до умов ринкової економіки. Серед вітчизняних вчених теоретичні основи ціноутворення знайшли відображення у наукових працях І. Лукінова, Я. Плоткіна, П. Беленького, А. Мельник та інших, які досліджували зазначену проблему передусім в контексті управління витратами і результатами та державного регулювання, і зокрема – на ринку нафтопродуктів. Дослідження механізмів ціноутворення на вітчизняному та світовому нафтовому ринку сьогодні практично відсутні як з причини його відносної закритості, так і на підставі відсутності інтересу серед дослідників, оскільки цей ринок майже завжди був найбільш регульованим.

За умов усе більшої лібералізації цього ринку в процесі глобалізації економіки проблема дослідження процесів ціноутворення на нафту, природний газ та газовий конденсат стає надзвичайно актуальною, а інтерес до неї підсилюється через посилення політичних факторів впливу на механізми ціноутворення.

Формулювання цілей статті. Завданням роботи є дослідження проблеми ціноутворення на нафтовому ринку за умов нестабільності чинного законодавства та низького платоспроможного попиту підприємств та населення з метою надання рекомендацій щодо вдосконалення існуючих підходів до формування цін.

Виклад основного матеріалу. Стрімке зростання цін на нафту на світовому ринку обумовлене цілою низкою причин. Насамперед росту цін сприяє об'єктивне майже 30-відсоткове падіння курсу долара. Крім того, до останнього часу нафта дорожчала через вищі, ніж очікувалось, темпи росту світової економіки, насамперед в Азії (особливо у Китаї). Більше того, очікування зростання цін на нафту підганяються планами Китаю, Індії, Південної Кореї та Тайваню створити державні запаси рідкого палива, сумарний обсяг яких протягом двох років може становити близько 30 млн. тонн. Одночасно з цим скорочується кількість країн-експортерів. Деякі з них разом з експортом нафти здійснюють її імпорт (Китай, Індонезія). Слід також зазначити значний вплив групи невідомих спекулянтів, які контролюють приріст нафтового обороту на Нью-Йоркській фондовій біржі. Разом зі спекулянтами нафтою цікавляться й довгострокові фінансові інвестори.

До зростання цін призводить також збільшення витрат на видобування нафти протягом останніх років та обмеженість резерву невикористаних виробничих потужностей. До зазначених причин необхідно також віднести відносну нестачу потужностей для глибокої переробки нафти у країнах-споживачах, а відповідно і застереження дефіциту нафтопродуктів, що спостерігається у США, вкрай низький рівень світових комерційних запасів нафти (за високими цінами на нафту вигідніше спрацьовують накопичені у період дешевих цін її запаси, ніж накопичення їх за поточними високими цінами), суперечності у балансі попиту та пропозиції легкої малосірчистої нафти, необхідність у якій зростає, але частка якої у структурі поставок неухильно знижується, а також правила регулювання та податкового навантаження, які додатково піднімають ціни на нафту у споживача через високу частину податків у ціні. Крім того, не можна знехтувати військовою премією, яка закладена у ціну на нафту та пов'язана з іракським конфліктом та загальною нестабільністю на Близькому Сході.

Сьогодні ринок живе глобальними очікуваннями біржових гравців, які через систему біржового ціноутворення на нафту у світовому масштабі впливають на рівень її цін, оскільки вводять у ціну різноманітні ризики, пов'язані з реальними та вигаданими загрозами для світового нафтопостачання.

Процес побудови відкритої ринкової економіки в Україні призвів до стрімкого максимального наближення країни до світових цін на енергоресурси, яке спостерігається протягом останніх років. Ні для кого вже не секрет, що ціна російської нафти в Україні є світовою та ринковою і нижчою від ціни цієї нафти у Європі лише на вартість її транспортування до східного кордону України. Тому усі цінові тенденції, які притаманні світовому ринку нафти, віддзеркалюються на українському ринку вуглеводнів.

Рівень цін української вуглеводневої сировини вже протягом шести років визначається за результатами аукціонних біржових торгів, які проводяться згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 04.04.2000 р. № 599, і відповідає котируванням цін світового та російського ринків нафти, газового конденсату та скрапленого газу. З 2006 року Міністерство економіки України, крім засобів масової інформації, офіційно розміщує на своєму Web-сайті інформацію щодо котирування цін на українську нафту за результатами аукціонних біржових торгів, які відбуваються щомісячно на Українській міжбанківській валютній біржі та Українській фондовій біржі. Так, за даними Аукціонного комітету з продажу нафти, газового конденсату, скрапленого газу та вугілля, на виконання статті 3 закону України "Про Державний бюджет України на 2006" було повідомлено результати проведення аукціонів з продажу нафти, газового конденсату.

Дата проведення аукціону	Номер аукціону	Кількість придбаної нафти, тонн	Вартість придбаної нафти, грн.	Середньозважена ціна 1 тонни нафти, грн.
18.10.2005	№ 83	90 000,00	228 274 000,00	2 536,38
11.01.2006	№ 88	119 813,60	203 683 120,00	1 700,00
14.02.2006	№ 89	235 569,00	493 619 550,00	2 095,44
28.02.2006	№ 90	327 462,887	661 806 255,23	2 021,01
23.03.2006	№ 91	216 800,00	416 256 000,00	1 920,00
20.04.2006	№ 92	238 196,00	568 623 820,00	2 387,21
24.05.2006	№ 93	248 119,534	614 570 568,00	2 476,91
22.06.2006	№ 94	239 795,874	594 898 672,80	2 480,85
25.07.2006	№ 95	245 709,827	660 614 928,05	2 688,60

Біржові котирування цін української нафти та їх співвідношення з котируванням цін нафти світового ринку надали змогу українському уряду запровадити диференційований механізм розрахунку рентної плати, яка надходить від нафто- та газовидобувних компаній до Державного бюджету. Законом України “Про Державний бюджет України на 2006 рік” визначено:

“Стаття 3. Установити, що суб’єкти господарювання, які здійснюють видобуток вуглеводневої сировини, а саме – природного газу (у тому числі нафтового (попутного) газу) та газового конденсату (крім природного газу та газового конденсату із морських родовищ) і нафти (у тому числі з родовищ із важковидобувними та виснаженими запасами, включаючи понадбазовий) на підставі спеціальних дозволів (ліцензій) на право користування надрами, вносять у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, до Державного бюджету України:

1) рентну плату за природний газ (у тому числі і нафтовий (попутний) газ):

у розмірі 30,6 гривні за 1000 куб. метрів видобутого природного газу (у тому числі за базові і понадбазові обсяги, видобуті з родовищ із важковидобувними і виснаженими запасами, а також за нафтовий (попутний) газ), крім обсягів природного газу (у тому числі і нафтового (попутного) газу), видобутих з покладів, що повністю залягають на глибині понад 5000 метрів;

у розмірі 15 гривень за 1000 куб. метрів видобутого природного газу (у тому числі і нафтового (попутного) газу) з покладів, що повністю залягають на глибині понад 5000 метрів;

2) рентну плату за нафту (у тому числі за базові і понадбазові обсяги, видобуті з родовищ із важковидобувними і виснаженими запасами):

у розмірі 876,17 гривні за одну тонну нафти, видобутої з покладів, більша частина яких залягає на глибині близько 4000 метрів;

у розмірі 550 гривень за одну тонну нафти, видобутої з покладів, більша частина яких залягає на глибині від 4000 до 5000 метрів;

у розмірі 325 гривень за одну тонну нафти, видобутої з покладів, більша частина яких залягає на глибині понад 5000 метрів;

3) рентну плату за газовий конденсат:

у розмірі 876,17 гривні за одну тонну газового конденсату, видобутого з покладів, що залягають на глибині до 5000 метрів включно;

у розмірі 325 гривень за одну тонну газового конденсату, видобутого з покладів, що повністю залягають на глибині понад 5000 метрів.

Після проведення у 2006 році кожного наступного аукціону з продажу нафти, газового конденсату, у наступних звітних (податкових) періодах до затверджених цією статтею ставок рентної плати за нафту і газовий конденсат застосовується коригуючий коефіцієнт, який щомісячно визначається шляхом ділення середньозваженої ціни 1 тонни нафти, що встановилася на останньому аукціоні, до середньозваженої ціни 1 тонни нафти, що встановилася на аукціоні, який проводився у жовтні 2005 року.” Крім того, Постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2006 року № 785 внесені зміни і доповнення до Постанови КМУ від 22 березня 2001 р. № 256 “Про затвердження Порядку обчислення та внесення до Державного бюджету України рентної плати за нафту, природний газ і газовий конденсат”, у п.4, у якому визначено, що сума рентної плати визначається платниками відповідно до обсягу видобутої ними вуглеводневої сировини та встановлених законом про Державний бюджет ставок рентної плати.

У 2006 році до затверджених у Державному бюджеті ставок рентної плати за нафту та газовий конденсат застосовується коригуючий коефіцієнт, який обчислюється Мінекономіки для кожного звітного (податкового) періоду шляхом ділення середньозваженої (за обсягом) ціни однієї тонни нафти на базових умовах поставки (перевалювальний комплекс), що встановилася на останньому аукціоні звітного (податкового) періоду, який проводився на біржах, визначених відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2000 р. № 599 "Про запровадження аукціонів з продажу нафти, газового конденсату, скрапленого газу та вугілля" (Офіційний вісник України, 2000 р. – № 14. – С. 567), на середньозважену ціну однієї тонни нафти, що встановилася на аукціоні, який проводився у жовтні 2005 року.

Якщо величина коригуючого коефіцієнта, обчислена Мінекономіки у звітному (податковому) періоді, нижча, ніж така величина, обчислена за вартістю нафти, що встановилася в процесі її митного оформлення під час ввезення на територію України з Російської Федерації (далі – митна вартість нафти), або у разі, коли у звітному (податковому) періоді аукціони не відбувалися, застосовується коефіцієнт, обчислений за динамікою митної вартості нафти.

Обчислення величини коригуючого коефіцієнта за динамікою митної вартості нафти здійснює Мінфін за даними Держмитслужби, враховуючи середню митну вартість нафти за звітний (податковий) період та у жовтні 2005 року.

Величина коригуючого коефіцієнта обчислюється десятковим дробом з точністю до чотирьох знаків відповідно до актів законодавства з питань проведення статистичних спостережень за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін.

Інформацію про результати обчислення коригуючого коефіцієнта за динамікою митної вартості нафти Мінфін подає щомісяця до 5 числа наступного звітного (податкового) періоду Мінекономіки.

Мінекономіки щомісяця до 10 числа наступного звітного (податкового) періоду розміщає визначену величину коригуючого коефіцієнта на своєму офіційному сайті у спеціальному розділі та подає відповідну інформацію Державній податковій адміністрації”.

Завдяки ринковим перетворенням в енергетичному секторі економіки Українському уряду вдалось привести нарахування та сплату до Державного бюджету України рентних платежів у відповідність до динаміки ціни нафти на внутрішньому та світовому ринку, що цілком відповідає інтересам держави.

Гнучка податкова система дає можливість встановлювати диференційований підхід до оподаткування родовищ, які розташовані у різних природних умовах. Так, у випадку розташування родовищ на суші з більш глибоким рівнем залягання покладів нафти (важковидобувної нафти) та на глибинних акваторіях, з метою компенсації надлишкових, так званих технічних, витрат запроваджується легший режим оподаткування. У районах зі сприятливими умовами рівень оподаткування є вищим, ніж у районах зі складними природними умовами. І це є об'єктивна закономірність.

Враховуючи необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму проведення аукціонних торгів в умовах розбалансованості внутрішнього та європейського ринку скрапленого газу, забезпечення можливості створення умов для порівняння котирування цін на вітчизняних біржах з котируванням цін на аналогічний продукт, що надається в іноземних виданнях, а також з метою прийняття ефективних рішень щодо забезпечення максимальної дохідності біржової торгівлі з березня 2006 року на Українській аграрній біржі було започатковано проведення щодаєдних аукціонних біржових торгів з продажу скрапленого газу, виробництва українських газопереробних заводів для забезпечення потреб населення.

Укладання форвардних контрактів за результатами аукціонних біржових торгів з продажу скрапленого газу для потреб населення з терміном поставки протягом однієї декади дають змогу оперативно реагувати на коливання цін на світовому ринку скрапленого газу та офіційно котирувати запропонований до реалізації продукт газопереробки українського виробництва.

Аналітичний огляд, який надається Міжнародним агентством Argus Media щодо тенденцій європейського та світового ринку скрапленого газу та результатів біржових торгів з продажу скрапленого газу, які проводяться на Українській аграрній біржі і в інших країнах СНД та світу, у своїх щотижневих виданнях “Експорт скрапленого газу та конденсату” надає змогу точніше оцінювати рухливості ринку та забезпечує реалістичне відображення співвідношення попиту та пропозицій на ринках зазначеного продукту. Результатом збільшення частоти проведення торгів є важливим кроком розвитку біржової торгівлі енергоносіями що, своєю чергою, забезпечує наближення української економіки до світових ринків торгівлі.

Починаючи з березня 2005 року, ВАТ “Укрнафта” за власною ініціативою запровадило проведення спеціалізованих біржових аукціонів з продажу газу товарного горючого на Українській

аграрній біржі для забезпечення визначення ринкової ціни на природний газ власного видобування. Поширення ринкових відносин під час розподілу ресурсів природного газу власного видобутку суб'єктів господарювання та прозоре ціноутворення і оподаткування було з зацікавленістю розглянуто Кабінетом Міністрів України.

Враховуючи той факт, що природний газ є ресурсом, що справляє визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, а також на продукцію та послуги, що мають істотне соціальне значення для населення, 2 серпня 2006 року Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова № 1075 “Питання державного регулювання цін на природний газ власного видобутку”. Прийняття цієї Постанови зумовлене результатами перевірки, здійсненої Державною інспекцією з контролю за цінами, внаслідок якої було встановлено, що газ природний видобувається і продається реальними компаніями за ціною, наприклад, 60 грн., а потім, проходячи цілу низку посередників, ціна газу сягає вже 600 грн. Отже, ринку як такого немає, усі операції є тіншовими, і більше того – сьогодні реального обсягу власного видобутку газу не знає ніхто. Постанова дасть змогу зробити перший крок до реалізації стратегії реальних ринкових відносин у газовій сфері.

Висновки. Ринкові механізми ціноутворення на вітчизняному ринку вуглеводнів лише починають формуватися. Реально як в Україні, так і в країнах колишнього СРСР та Європейського Союзу ще не сформовано ринкового механізму ціноутворення на нафту, природний газ та газовий конденсат. Ринкові підходи реалізуються сьогодні у цивілізованому світі лише по відношенню до нафти через аукціонні торги. Процедура їхнього проведення потребує вдосконалення шляхом обмеження державного втручання, що уможливить на ринкових засадах встановити ціну на певні види вуглеводневих ресурсів, поєднуючи попит та пропозицію. Держава повинна лише заходами стабільної податкової політики та антимонопольного регулювання забезпечити рівні правила участі в аукціонах підприємств різних форм власності.

Запровадження аукціонних механізмів реалізації вуглеводнів, зокрема і природного газу власного видобутку, надасть можливість державі отримати чіткий контроль за усіма газовими потоками, оптимально розподілити ресурси в ринкових умовах, забезпечити прозоре ціноутворення і оподаткування.

1. Цены и ценообразование / Под ред. В.Е. Есипова. – СПб., 2004. – С. 231. 2. Венгер В.В. Державне регулювання цін на продукцію природних монополій / Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 82. 3. Закон України “Про рентні платежі за нафту, природний газ і газовий конденсат”. 4. Закон України “Про державний бюджет” за 2003 – 2006 рр.